

Хмельницька міська рада
Управління культури і туризму
Хмельницька міська централізована
бібліотечна система
Центральна бібліотека

Нев'янучий вінок пам'яті героїв Крут

Тематичний список літератури

У Крутах завжди холодно. Може, тому, що ми приїздимо сюди щороку 29 січня, а в цей час, навіть коли температура нульова, на полі, отороченому далекими лісосмугами та відкраяному ниткою залізниці, завжди холодно. А можливо, цей холод ще й від того вічного холоду, в який лягли тут молоді гарячі тіла захисників Української Народної Республіки...

Бій під Крутами відбувся 16 (29) січня 1918 року біля залізничної станції Крути поблизу селища Крути та села Пам'ятне, за 130 кілометрів на північний схід від Києва, 18 км на схід від Ніжина.

ПАМ'ЯТІ ТРИДЦЯТИ

*На Аскольдовій могилі поховали їх –
Тридцять мучнів українців,
Славних, молодих...
На Аскольдовій могилі
Український цвіт! –
По кривавій по дорозі нам іти у світ.
На кого посміла знятись
Зрадника рука? –
Квітне сонце, грає вітер
І Дніпро-ріка...
На кого завзявся Каїн?
Боже, покарай! –
Понад все вони любили
Свій коханий край.
Вмерли в Новім Заповіті
З славою святих. –
На Аскольдовій могилі поховали їх.*

Павло Тичина

День пам'яті героїв Крут Героїзм і трагедія нашої історії

Бій під Крутами відбувся 16 (29) січня 1918 року біля залізничної станції Крути поблизу селища Крути та села Пам'ятне, за 130 кілометрів на північний схід від Києва, 18 км на схід від Ніжина.

Цей бій тривав 5 годин між 4-тисячним підрозділом російської Червоної гвардії під проводом есера Михайла Муравйова та загоном із київських курсантів і козаків «Вільного козацтва», що загалом налічував близько чотирьох сотень вояків. У бою під Крутами оборонці української державності призупинили наступ противника і здійснили організований відступ, руйнуючи за собою колії і мости. Російське радянське військо втратило боєздатність на чотири дні. Поновити наступ на Київ війську Муравйова довелося не так залізничним шляхом, як на реквізованих селянських возах, запряжених кіннями, по розмоклій дорозі.

Ця затримка ворога дала змогу українській делегації укласти Брест-Литовський мирний договір, який врятував молоду українську державність... Сучасників особливо вразило поховання 27 юнаків, які потрапили після бою в полон до більшовиків і були ними страчені. На похороні в Києві біля Аскольдової могили голова Української Центральної Ради Михайло Грушевський назвав юнаків, які загинули в нерівній боротьбі героями.

Ось як описує ці події колишній голова Генерального секретаріату Центральної Ради Дмитро Дорошенко: *«Коли з боку Бахмача і Чернігова рушили на Київ більшовицькі ешелони, уряд не міг послати для відсічі ані єдиної військової частини. Тоді зібрали нашвидкуруч загін зі студентів і гімназистів старших класів і кинули їх буквально на забій – назустріч прекрасно озброєним і численним силам більшовиків. Нещасну молодь довели до станції Крути і висадили тут на «позиції». В той час, коли хлопці (які у більшості не тримали ніколи в руках рушниці) безстрашно виступили проти більшовицьких загонів, що насувалися, начальство їх, група офіцерів, залишилася в потягу і влаштувала тут пиятику у вагонах; більшовики без зусиль розбили загін молоді і погнали його до станції. Побачивши небезпеку, ті, що знаходилися в потягу, поспішили дати сигнал до від'їзду, не залишившись ні на хвилину, щоб захопити з собою когось із тих, хто біг... Шлях на Київ був тепер абсолютно відкритий».*

Нев'янучий вінок пам'яті героїв Крут (Сценарій усного журналу)

Ведучий. Ми вчитуємось в цю сторінку історії. Читаємо і не розуміємо: чому так сталося? Чому ніхто не помітив у той радісний день визволення України, що на нашу землю насувалася більшовицька Москва. Чорні хмари нависли над Україною. Вона опинилася перед грізною навалою безборонна, фактично без війська.

Ведуча. Після проголошення 22 січня 1918 року Четвертого універсалу про державність України озброєна червона орда посунула на Київ. В останні хвилини перед небезпекою уряд кинув клич до всього українського народу: «Стати зі зброєю в руках на захист українських кордонів».

Поруч з вояками Центральної Ради, переважно юнаками Київської військової школи імені Б. Хмельницького, стали 300 добровольців січового куреня – студенти, гімназисти, серед яких були просто діти по 14-15 років. Вони не обізнані зі зброєю, ані з військовим мистецтвом, пішли на захист своєї держави, свого рідного народу.

*У вас молода ще грає кров,
У вас у думках немає бруду,
І в серці гріється любов,
До бездоленого люду!*

Дівчина. Здавалося, цілий потяг співав – не співав, а гримів бадьорою піснею, чулися веселі жарти, сміх. Вони їхали сповнені молодечого запалу, віри в перемогу, в ім'я волі рідного народу, своєї любимої України.

*І не злякало вас те зло,
Ні смерть в снігу страшна, холодна,
Підняли вгору ви чоло:
На вас чекала вся Вкраїна!
Ви стали прикладом усім,
Про вас нікому не забути!
В понурій темряві віків
Світити будуть завжди Крути.
Під світлом тим розтане тьма ...
Ви палко рідний край любили,
Любові ж вашій меж нема:
Вона живе і з-за могили.*

Сторінка «Їх перший бій – останній бій»

Хлопець. Цілий день до вечора стримували юнаки розгорнутий на кілька кілометрів фронт під Крутами. Група сміливців стримувала шеститисячне військо ворога.

Дівчина.

*Орди шість тисяч іде у люті,
Пожежу запалив солдат.
Невже ж не бути нам? Чи бути!
Покаже бій, порішать Крути,
Не володітимо в нас кат.
Вже знемагали, сил не стало,
Та далі морем лилась кров,
Їх багато, – нас так мало:
Розпукою в душі кричало –
І дальше бій нерівний йшов.
І впали всі і не спинили
Нового наїзду варвар,
Та всі лягли, а не спочили,
Добули славу й нам лишили
Безсмертний взір: героїства чар!*

В. Янів

Ведучий. 35 учнів гімназії забрали більшовики в полон, їх довго і жорстоко катували. Це ж були діти. Їх поставили чотирикутником і зі страшною люття били прикладами і просто кулаками. Били червоноармійці, били чекісти, комісари.

Та не впали юнаки на коліна, не просили пощади, помилування. Вони мужньо зустріли вирок суду. А він був такий: поранених відправити до Харкова, а решту – розстріляти.

*П'янила ниви кров їх чиста.
Звершилося. Вже бій стихав.
І впали всі: герої триста!
Останніх смілих – гнів садиста
В полоні всіх закатував.*

Ведуча. 27 засуджених стали в ряд. Наближалася страшна хвилина. Але скалічені юнаки перед лицем смерті не занепали духом. Учень сьомого класу гімназії Григорій Піпський сильним голосом почав співати: «Ще не вмерла Україна». Всі товариші підхопили. І пісня дужчала, спів линув по всій Україні.

Хлопець.

*Стогнали Крути і молився вітер,
Цілюючи скривавлені сліди.
Вас мало, діти, вас так мало, діти,
Супроти п'яної московської орди.
В пекучий сніг. Навзнак. Не на коліна.
Заплакав місяць в зоряну блакить
Всі як один ... Кріпися, Україно,
Хоч їхня смерть вовік не відболить.*

Ведучий.

Урятувалися поранені, яких доставили до Харкова. Їх мали віддати до рук Антонова. Але, на щастя, Антонов на той час був п'яний. Поранених доставили до шпиталю, де про них і забули.

Лікарі українці і медсестри допомогли юнакам втекти з лазарету, інакше не минула б і їх доля товаришів. Видно для того і порятував їх Господь, щоб через них дійшла до нас правда про мученицьку смерть юних героїв.

*Немає сліз, нема пісень,
Щоб нам ославить вас, герої,
Щоб в той важкий кривавий день
В зневірі не зложили зброї.
Ви сміло виступили в бій,
Хоч ворог йшов страшний, суворий,
В душі не було молодій
Ані вагання, ні покори!*

Л. Храплива

Ведуча. А ворог уже лютував у Києві. Лише за 10 днів свого панування у місті більшовики розстріляли п'ять тисяч людей. Тільки двісті гімназистів знищили за те, що вони були записані в бойовий курінь і вільне козацтво. Розстріляли і тих, хто не хотів вступати до їхнього війська. Розстрілювали за те, що розмовляли українською мовою, за пісню українську, навіть за сорочку вишиванку. Гинула молодь України, її цвіт, її надія.

*Не цвіли ще яблуні духмяні,
Не пишались вишнями сади,
Як рушали юнаки-кияни
Боронити села і хати.*

*Триста їх, як цвіт рясний, весняний,
В снігових заметах залягло:
В їх серцях одне палке бажання
И в лютий холод полум'ям цвіло.*

*Захистили Матір-Україну
Від орди червоних москалів.
Триста їх - спинили орд лавину
На порозі рідної землі.*

*Мужньо, гордо бились з чужаками,
Поки впав останній з юнаків...
Слава їх пережила роками,
И буде жити тисячу віків!*

О. Варава

(Звучить пісня «Виряджала мати синів під Крути із дому»).

Ведучий. Незважаючи на дикий терор, тільки но більшовики залишили Крути, селяни з довколишніх сіл познаходили тіла розстріляних, їхніх очей не було вкрито за давнім звичаєм червоною китайкою. Ворог кинув їх на поталу дикій звірині та хижим крукам. Селяни забрали їхні тіла, поховали за християнським звичаєм. На могилі поставили хрест.

Сторінка «Вічна пам'ять героям»

Ведучий. Коли українські війська знову здобули Київ, було вирішено перезаховати тіла героїв, поховати їх у Києві.

19 березня 1918 року прибув до Києва скорботний потяг. Родичі, друзі, знайомі прийшли розпізнавати вбитих. Були вони помордовані, обличчя спотворені. Впізнати було важко. Одного юнака мати впізнала тільки по вишиваній сорочці. Жалобна процесія рушила до Аскольдової могили. Йшли тисячі й тисячі. Йшла вся Україна. Дівчата несли квіти й вінки з написами: «Синам України – борцям за її волю».

Ховали хлопців погідного, сонячного весняного дня. Здавалося, що це кров полеглих кличе всіх живих творити нове життя.

*На Аскольдовій могилі
Поховали їх.
Тридцять учнів-українців
Славних молодих...*

Вмерли в Новім Заповіті

З славою святих

На Аскольдовій могилі .

Поховали їх.

Ведуча. В 1931 році українське студентство проголосило день Крут Всеукраїнським святом пам'яті юнаків, які захищали Україну від лютих ворогів.

Цей день став днем усієї молоді України. Могила героїв буде тим дзвоном, що взиває до живих. Приходять нові покоління й вони пам'ятатимуть, що тут лежать ті, що віддали все, що мали, – молодість, надії й саме життя за волю України. Вони не загинули – вони пішли в безсмертя! Слава героям!

Пам'ять про них буде виховувати нові покоління – міцні, життєрадісні, героїчні.

Минає рвучко рік за роком,

Нестримно дні плвуть,

І у віки залізним кроком

Герої Крут ідуть.

І креслять їх осяйні тіні

В безсмертя славу путь.

В віках віків бійці нетлінні

Герої Крут не вмруть.

Ведучий.

Любіть Україну, козацькі сини,

Вона в нас, як мати, єдина.

Любіть Україну, шануйте її,

І з вами вона не загине.

Любіть Україну, як вірні сини,

Віддати життя їй готові,

Як юні сини, що життя віддали

Під Крутами всі, як герої.

В. Криволап

Крути та Бахмач – дві маленькі залізничні станції незламності всіх захисників України.

Рекомендована література

- Героїка трагедії Крут // Героїка трагедії Крут. – Київ : Україна, 2008. – 464 с.
- Грушевський М. Київське повстання / М. Грушевський // Ілюстрована історія України з додатками та доповненнями. – Донецьк : ТОВ ВКФ «БАО», 2008. – С. 565
- Крути : Збірка у пам'ять героїв Крут // Крути. Збірка у пам'ять героїв Крут. – Київ : Смолоскип, 2008. – 422 с.
- Крути : збірка у пам'ять героїв Крут / упоряд.: О. Зінкевич, Н. Зінкевич. – 2-ге вид. – Київ : Смолоскип, 2017. – 422 с.
- Крути. Січень 1918 року : Документи, матеріали дослідження кіносценарій // Крути січень 1918 року. – Київ : Просвіта, 2008. – 838 с.
- Крути. Січень 1918 року : документи, матеріали, дослідження, кіносценарій / Іст.-культурол. т-во «Герої Крут» ; упоряд. Я. Гаврилук ; [редкол. : Білоконь С. І. (голова) та ін.]. – Вид. 2-ге, випр. і допов. – Київ : Просвіта, 2010. – 880 с.
- Крути: 29 січня 1918 р. / упоряд. О. Бойко ; передмова І. Юхновський. – Київ : Видавництво ім. Олени Теліги, 2007. – 96 с.
- Тур-Коновалов К. Крути 1918 : кінороман / К. Тур-Коновалов. – Харків : Книжковий Клуб Сімейного Дозвілля, 2019. – 224 с.
- Українська революція 1917-1921 рр. : подвиг героїв Крут : Матеріали наукових читань // Українська революція 1917-1921 рр. : подвиг героїв Крут. – Київ : Видавництво імені Олени Теліги, 2008. – 176 с.
- Героїзм і трагедія нашої історії : день пам'яті героїв Крут // Шкільна бібліотека. – 2016. – 29 січ. – № 12. – С. 86-87
- Уроки історії потрібні, щоб перемагати : до Дня пам'яті Героїв крут // Голос України. – 2016. – 29 січ. – № 16. – С. 1, 8
- Жар і холод січня 1918-го : день пам'яті Героїв Крут // Голос України. – 2017. – 28 січ. – № 17. – С. 1, 4-5
- Школа патріота // Позакласний час. – 2017. – № 11. – С. 1-48 (Тематична вкладка Школа патріота)
- Сулима Л. На Аскольдовій могилі поховали їх... / Л. Сулима // Голос України. – 2018. – 27 січ. – № 18. – С. 4
- Чорна С. Подвиг, який надихає на боротьбу за незалежну державу / С. Чорна // Голос України. – 2018. – 27 січ. – № 18. – С. 1,5
- Авдій В. Правда та міфи навколо Крут / В. Авдій // Голос України. – 2018. – 27 січ. – № 18. – С. 5

Шевченко А. На Героїв Крут рівнятимуться всі наступні покоління захисників Вітчизни / А. Шевченко // *Голос України*. – 2018. – 30 січ. – № 19. – С. 1-2

Клименко О. Вшанували Героїв Крут / О. Клименко // *Голос України*. – 2018. – 31 січ. – № 20. – С. 6

Бахін С. Ювілейні Крути : 100-ліття бою / С. Бахін // *Культура і життя*. – 2018. – 2 лют. – № 5. – С. 4-5

Чорна С. «Понад все вони любили свій коханий край» : до 100-річчя УНР / С. Чорна // *Голос України*. – 2018. – 21 берез. – № 52. – С. 16

Чорна С. Пам'ять про Героїв Крут як символ незламності й стійкості українських воїнів / С. Чорна // *Голос України*. – 2019. – 30 січ. – № 19. – С. 3

Укладач: Колокольникова Т.М.

м. Хмельницький

2020 р.

www.cbs.km.ua